

Jolanta Chomko

DOI 10.15290/sw.2019.19.21

Uniwersytet w Białymstoku

Wydział Filologiczny

Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej

Tel. +48 85 7457450

e-mail: j.chomko@uwb.edu.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0289-7221>

Kolor w opisie postaci (na podstawie *Drogi do nikąd* Aleksandra Grina)

Słowa kluczowe: Grin, idiolekt pisarza, semantyka barw, kolorystyka bohaterów

1. Uwagi wstępne

Wyrażenia określające barwę są jednym ze środków artystycznych, które pozwalają odbierać utwór literacki jako całość. Leksyka kolorystyczna wyraża myśli autora utworu, wskazuje nie tylko na znaczenie, ale pozwala też wnikać w sferę emocjonalną i psychikę pisarza w momencie tworzenia dzieła. Wykorzystywane przez pisarza nazwy kolorów stają się symbolami, porównaniami, metaforami, które demonstrują jego stosunek do opisywanego przedmiotu czy zjawiska. Każdy z nich zajmuje swoje określone miejsce w utworze, a jego wybór może być uwarunkowany tematyką, problematyką, oraz tym, w jaki sposób pisarz chce oddziaływać na czytelnika. W związku z powyższym wciąż nie tracą na aktualności badania leksyki kolorystycznej występującej w utworach literackich, a problematyka opisu człowieka, który nie jest istotą bezbarwną [Kul'pina 2001], przy pomocy nazw barw jest ciągle aktualna w świetle idei antropocentryczności języka. Środkom i sposobom kreowania kolorystycznych portretów człowieka poświęcone są, między innymi, prace W.G. Kulpiny [Kul'pina 2001], A. Spólnik [Spólnik 1994],

K. Siekierskiej [Siekierska 1988], A.I. Gielajewej [Gelâeva 2002] i T.M. Gajdukowej [Gajdukova 2008].

2. O utworze *Droga do nikąd*

Celem rozważań w niniejszym artykule będzie spojrzenie na strukturę i semantykę nazw kolorów tworzących przestrzeń barwną bohaterów ostatniej powieści A. Grina *Droga do nikąd*. Pomysł tytułu utworu zrodził się po obejrzeniu przez pisarza na wystawie ryciny, która przedstawiała drogę znikającą za opustoszałym wzgórzem i nosiła tytuł *Droga do nikąd*. Jest to najmniej fantastyczne i najbardziej smutne dzieło tego autora. Tyrreusza Davenanta, głównego bohatera utworu, los konfrontuje z tymi, którzy mają władzę i są bogaci. Jego droga życiowa jest ścieżką rozczarowania, na której został zdradzony, oszukany, uwięziony i osamotniony. Powieść ta, jak żadna z poprzednich prac, jest przepełniona treściami społecznymi. Przy całym swoim krytycznym stosunku do tej sfery, Grin nie przedstawia ich wszystkich w ciemnych barwach – oni też są różni. W rodzinie Futroza chłopiec był dobrze przyjęty, zapraszano go do domu i opiekowano się nim. Syn gubernatora Van Koneta, z kolei, obraziwszy młodego człowieka, wsadza go do więzienia, gdzie ten umiera. Wydawałoby się, że są to dwie zupełnie odmienne postawy wobec drugiego człowieka, a w gruncie rzeczy są one takie same. Futroz i jego córki zainteresowali się chłopcem jako żywą zabawką, a kiedy zabawka zniknęła, nikt o niej nie pamiętał. Dla Van Koneta Davenant jest także zabawką, ale kiedy młody człowiek przeciwstawił się, został zniszczony.

Nawet prości ludzie w tej powieści nie są tak dobrzy, jak to było we wcześniejszych utworach Grina: słudzy Davenanta, Firs i Petronia, opuścili powierzony im hotel i ukryli się ze skradzionymi pieniędzmi, Barket i jego córka odmówili zeznań na rzecz Davenanta w jego sporze z Van Konetem. Zarówno ludzie bogaci, jak i biedni, którzy zdradzili bohatera, są ludźmi przyziemnymi, pozbawionymi romantyzmu. Głównym celem w ich życiu jest władza i bogactwo. Aby to osiągnąć, są gotowi na wszystko – zbrodnię, podłość, czy kłamstwo. I tylko przemytnicy, człowiek nie posiadający określonego zajęcia – Galeran i dziwny kupiec Stomador są romantykami w najlepszym rozumieniu tej ludzkiej cechy, która była typowa dla Grina. Pozostają wiernymi i szlachetnymi przyjaciółmi głównego bohatera utworu do końca, ryzykując wszystko, aby go uratować. W *Drodze do nikąd* bohater romantyczny ponosi całkowitą klęskę, ponieważ jest samotnikiem, a jego droga życiowa jest właśnie tą drogą do nikąd.

3. Kręgi tematyczne barw

Nazwy barw w *Drodze do nikąd* grupują się w kilku kręgach tematycznych. Znaczna ich część odnosi się do człowieka. Ponad połowa nazw kolorów określających człowieka została wykorzystana przez pisarza do opisu wyglądu zewnętrznego bohaterów: ich twarzy, a więc cery (29 użyć), oczu (16), zębów (2), ust (1) i nosa (1), a także włosów (29), brwi (2), rzęs (1) i zarostu mężczyzn (4). Wyjątkowo określenia barwne dotyczą szyi (1), rąk (1), paznokci (1) czy nogi (1).

Dużą grupę stanowią również nazwy kolorystyczne, które posłużyły do opisu ubiorów: garnitur (11), kapelusz (5), bluzka (3), kurtka (3), pantofle (3), sukienka (2), marynarka (2), spodnie (2), pończochy (2), chustka (2), parasolki (2), kostium (1), koszula (1), szalik (1), mantyla (1), bluza (1), żakiet (1). Sporadycznie w analizowanym utworze barwy odnoszą się do psychologicznego portretu bohaterów (2).

4. Barwa twarzy bohaterów powieści

W ostatniej swojej powieści A. Grin dużo uwagi poświęcił barwie twarzy bohaterów, która jest integralną częścią wyglądu postaci. Jak zauważa I. Vaňková, „skóra ludzka (nie biorąc pod uwagę kontekstów, w których są tematyzowane różne typy pigmentu w zakresie różnic rasowych lub różnic w obrębie jednej rasy) niewątpliwie należy również do tzw. obiektów bezbarwnych. O różnych sposobach zabarwienia skóry mówimy jedynie wtedy, kiedy jest ono relewantne w komunikacji językowej, tzn. odbiegające od stanu naturalnego” [Vaňková 2000, 106]. Przedstawiona przez Grina kolorystyka cery jest zarówno cechą stałą występujących osób (naturalnym dla danej postaci kolorem), jak też zmienia się w zależności od stanu emocjonalnego opisywanej osoby. Kolor twarzy jest zależny od doznań emocjonalnych oraz nastroju i stanu psychicznego człowieka. Przedstawiona przez pisarza gama odczuć doświadczanych przez bohaterów *Drogi do nikąd* jest dość szeroka, można zaliczyć do nich zarówno emocje negatywne, np.: zakłopotanie, zawstydzenie, zdenerwowanie, wzburzenie, zdziwienie, strach, jak i pozytywne, np.: zadowolenie, szczęście, podniecenie. Wpływ na kolorystkę twarzy mogą mieć także czynniki zewnętrzne. Dominującą rolę w opisach cery występujących w powieści postaci, odgrywają nazwy barw z pola czerwieni, sporadycznie pojawiają się barwy z pola bieli i żółceni.

Nazwy kolorów posłużyły pisarzowi do opisu naturalnego, stałego koloru twarzy wyłącznie postaci drugoplanowych. Opisy twarzy głównych

bohaterów pojawiają się tylko w sytuacjach, w których dochodzi do zmiany jej barwy.

Jedną z postaci drugoplanowych jest młoda dziewczyna Marta, córka Barketa. W kreacji jej obrazu wyjątkową rolę pełni barwa różowa, konotując takie cechy jak niewinność i świeżość, co przedstawia następujący fragment: – *По-моему, этот Стомадор какой-то ненормальный тип! – заметила круглолицая **розовая** Марта, поклонница вещей ясных и точных* (Utw. 5, 434), *Ван-Конет хотел пропустить вопрос мимо ушей, но заметил **розовое** лицо Марты* (Utw. 5, 439).

Różowa jest również twarz człowieka przypadkowo spotkanego przez Davenanta w drodze do Futrozów: – *Четыре минуты девятого, – сказал ему наконец словоохотливый человек с **розовыми** морщинистыми щеками* (Utw. 5, 382).

Z kolei strażnik więzienny Krawar i Tromp – znajomy młynarzy, którzy podwieźli samochodem Davenanta, mają twarze purpurowe: *За ними стоял плотный, коренастый Кравар. Его **багровое** лицо с седыми бровями показалось между железных прутьев* (Utw. 5, 491), – *Надо же отдохнуть, чудак. Мы хотим ужинать. Тебе очень не терпится? О! – вскрикнул он, уставившись на подошедшего к группе приезжих огромного человека с **багровым** лицом* (Utw. 5, 424). Natomiast właściciel samochodu, który zabrał podążającego do Lissy Davenanta, charakteryzuje się rumianymi policzkami: – *Почему ты знаешь, куда мы едем? – спросил третий, черноусый и **краснощекий** хозяин автомобиля* (Utw. 5, 422).

Przy pomocy leksemu *желтый* został przedstawiony naturalny kolor twarzy handlarza, właściciela szynkwasu, którego jeden z głównych bohaterów – Galeran spotkał w Tachenbaku oraz twarz Futroza, potentata finansowego, ojca Elly i Roeny. Cera szynkarza odróżnia się od cery pozostałych bohaterów i wskazuje na to, że jest on przedstawicielem rasy odmiennej niż rasa biała, południowego typu urody: *Это был обросший черными волосами человек с **желтым** лицом – итальянец смешанной крови* (Utw. 5, 509). Żółtawy odcień twarzy Futroza może odzwierciedlać zmęczenie i przepracowanie: *Его черные волосы спускались бакенами до середины щек, придавая одутловатому бритому лицу с большим ртом и **желтым** оттенком кожи характерную остроту* (Utw. 5, 359).

W większości wykreowanych przez autora obrazów bohaterów nazwy kolorów określają cerę nienaturalną, pojawiającą się u człowieka w momencie niekontrolowanej, silnej reakcji na jakiś bodziec. Najczęściej do tych zmian dochodzi pod wpływem silnych emocji. W powieści *Дорога до никąd*

występują bohaterowie, których twarze zmieniają kolor w wyniku odczuwanego przez nich zakłopotania i zawstydzienia. Są to wyłącznie osoby młode, niedoświadczone. Należy do nich Marta – córka Barketa, którą krępuje rozmowa z Van Konetem: *Марта покраснела под прищуренным на нее взглядом Ван-Конета и без нужды переместила тарелку* (Utw. 5, 439), – *Отец! – воскликнула, краснея от смущения, Марта* (Utw. 5, 442), *Она умолкла. Одно дело – произносить наедине с собой пылкие и обширные речи, другое – говорить о своих желаниях внимательно, замкнутому Ван-Конету. Поняв, что красноречие ее иссякло, девушка покраснела и закрыла руками лицо* (Utw. 5, 454). Melly czerwieni się pod wpływem słów Roeny: *Рой стала шептать ей на ухо, и Мели покраснела, а Давенант расслышал окончание шепота: «...раскройте сумочку»* (Utw. 5, 376).

Z sytuacjami, które wywołują zmianę kolorystyki twarzy spowodowaną zakłopotaniem, mają do czynienia również młodzi mężczyźni. Widoczne jest to na przykładzie głównego bohatera – Davenanta, który wiele razy jest zawstydzany przez bogatą dziewczynkę Roenę: *Давенант ответил не сразу. Он сильно покраснел, выразив беглым движением лица нестерпимое желание удачи* (Utw. 5, 353), – *О да! – ласково улыбнулась Рой краснеющему Давенанту* (Utw. 5, 363).

Ważnym i stosunkowo często występującym czynnikiem, wywołującym zaczerwienienie u bohaterów powieści *Droga do nikąd* okazało się zdenerwowanie. Zdenerwowanie połączone z oburzeniem to powód zmiany koloru twarzy Uranii – guwernantki Roenny i Elly: *Она сразу узнала Давенанта, но, узнав, покраснела от возмущения* (Utw. 5, 378). Zdenerwowana i rozczarowana jest Elly, gdy okazało się, że nie trafiła strzelając do celu: – *Что? Я попала?* – сказала Элли, затем, вся красная, со слезами в глазах, осторожно положила винтовочку на ковер и ушла к дивану, где села, схватила отца за плечо и, спрятав лицо на его груди, расхохоталась (Utw. 5, 393). Podobnych emocji doświadcza również gubernator Van Konet w rozmowie z synem: *Ван-Конет покраснел* (Utw. 5, 479). Czerwieni się także zdenerwowana Katrin, kiedy zbyt długo czeka na Stomadora. Na jej policzkach pojawiają się wypieki, które niewątpliwie świadczą o dużych emocjach: *Значительно посмотрев на нее в упор большими глазами, Стомадор прямо опустил ей в руку два золотых, и красные пятна щек Катрин всползли до висков* (Utw. 5, 490).

Тwarz może zmieniać kolor pod wpływem zdziwienia. Przykładem tego typu reakcji jest Felton, który czerwieni się usłyszawszy wyznanie Van Koneta, że to on doprowadził do uwięzienia Gravelota: – *Недурно!* – сказал Фельтон, смешавшись и краснея от такого признания (Utw. 5, 564).

Zupełnie innym rodzajem emocji, które wpływają na zmianę kolorystyki cery, jest strach i odczuwalna ze strony rozmówcy pogarda. Przeżywa to Van Konet, kiedy żąda pieniędzy od żony: *Чек будет готов, как только вы извините меня, – ответила Консуэло без колебания, иже не мучаясь этой новой низостью, но так внимательно рассматривая мужа, что он слегка **покраснел*** (Utw. 5, 536).

Jedną z przyczyn, które mogą powodować zmiany w kolorze skóry, jest również wzburzenie. Właśnie takich emocji doświadcza Galeran, kiedy czyta list od znajdującego się w więzieniu Davenanta (Gravelota): *Галеран с сомнением поднес бумажку к глазам, но лишь прочел о золотой монете, взятой на игру у Давенанта, как страшно оживился, даже **покраснел** от волнения* (Utw. 5, 496).

Sporadycznie Grin wykorzystał nazwy barw do opisu osób, u których zmianę kolorystyki twarzy wywołały przyjemne, pozytywne doznania oraz chwile szczęścia. Dotyczy to wyłącznie głównego bohatera powieści. Davenant czerwieni się, kiedy dowiaduje się, że być może zostanie uwolniony z więzienia, ponieważ odnaleziono przyjaciół, którzy mogą mu pomóc: *Вне себя от такого количества важных и поразительных сообщений, Давенант счастливо расхохотался. Крайнее возбуждение выразилось тем, что на его левой щеке проступило яркое **красное** пятно, захватившее угол глаза и висок* (Utw. 5, 502), – *Вся щека у вас стала **красная**, – сказал Факрегед. – Что это такое?* (Utw. 5, 502).

Zmiana koloru skóry może nastąpić również wskutek działania czynników zewnętrznych. Należy zaliczyć do nich wysoką temperaturę powietrza, która spowodowała zaczerwienienie twarzy wracającego do domu Barketa: *Толкнув стеклянную дверь, вошел **раскрасневшийся** от жары Баркет с готовой любезной улыбкой, обращенной к посетителю* (Utw. 5, 512).

W przypadku ojca Tyrreusza zmiana kolorystyki cery w postaci czerwonych żyłek wywołana została przez nadużywanie alkoholu: *С первого взгляда Туррей заметил, что отец пьян как стелька и, вероятно, не спал. Хотя был он выбрит, умыт, его старое, в **красных** жилках лицо по-прежнему не внушало никакого доверия* (Utw. 5, 410).

Twarz sklepikarza Stomadora ma odcień różowy, co jest spowodowane kolorem noszonej przez mężczyźnię chustki: *Красный с голубыми кружочками платок, которым Стомадор имел привычку обвязывать дома голову, одним углом свешивался на ухо, придавая широкому, бледному от духоты лицу старика **розовый** оттенок* (Utw. 5, 488).

Barwa z pola semantycznego bieli została wykorzystana przez Grina do opisu twarzy Botredge'a i Tergensa, które stawały się białe z powodu osia-

dającego na nich pyłu wapiennego, unoszącego się podczas kopania tunelu: *Волосы и лица их стали белыми от пыли* (Utw. 5, 533).

5. Barwa oczu bohaterów powieści

Przy pomocy nazw barw pisarz kreuje w analizowanym utworze także obrazy oczu bohaterów. Oczy są takim elementem twarzy człowieka, który odzwierciedla jego myśli i wyraża jego duszę. Określenie koloru oczu w dużym stopniu zależy od oceny osoby opisującej, od jej perspektywy i sposobu odbioru.

W *Drodze do nikąd* przedstawione postacie w większości przypadków mają oczy czarne bądź szare. Oczy czarne są piękne i pociągające, mogą fascynować, intrygować, ale też wywoływać niepokój i poczucie niebezpieczeństwa [Kul'pina 2001, 114]. Czarne oczy posiadają zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Należą do nich:

- Ort Galeran – stały klient jadłodajni „Abominacja”, różniej przyjaciel Davenanta: *Высокий лоб, изогнутые губы, длинный, как повисший флаг, нос и черные презрительные глаза под тонкими бровями обращали внимание женщин* (Utw. 5, 347), *В его черных глазах мелькала искра иронии* (Utw. 5, 359),
- jedna z córek Futroza, z którymi zaprzyjaźnił się Davenant – Roena: *Давенант увидел черные глаза Рой, стесненно взглянувшей на его замкнутое лицо* (Utw. 5, 395),
- Consuela Juarez – narzeczona, a różniej małżonka Van Koneta: *В общем, это была хорошенькая девушка с приветливым лицом, ясными черными глазами и с очаровательными ресницами* (Utw. 5, 451),
- jego ojciec – gubernator Van Konet: *Месть губернатора выразилась замкнутой улыбкой и любопытным выражением бескровного лица; его старые черные глаза смотрели так, как смотрит женщина с большим опытом на девуцу, утратившую без особой нужды первую букву своего алфавита* (Utw. 5, 479),
- strażnik więzienny: *Его черные небольшие глаза слегка улыбнулись, и, тихо прикрыв дверь, чтобы надзиратель общего отделения лазарета случайно не подслушал беседу* (Utw. 5, 501),
- mężczyzna w przydrożnej karczmie, który pojawia się w strasznym opowiadaniu Futroza: *Зрочки были черны и блестящи, как у всех нас, но не было в них той трепетной желтой точки, какая является, если против лица сияет огонь ...* (Utw. 5, 388), – *Вот уж! – пренебрежительно отозвалась Титания. – Две черные пуговицы!* (Utw. 5, 389).

Dość często w opisie bohaterów pojawiają się niczym nie wyróżniające się oczy szare. Wchodząc w skład określonych związków wyrazowych, nazwa barwy szarej wskazuje na osobę poważną, cechującą się spokojem i rozważą [Kul'pina 2001, 117]. Szare oczy ma przede wszystkim:

– główny bohater powieści – Davenant: *Искренние серые глаза при полудетской линии рта и правильных чертах были его заступниками* (Utw. 5, 353), *Несколько раз в камеру Давенанта являлся начальник тюрьмы, мрачный седой человек с острым лицом. Тщательно осмотрев камеру, окно, нехотя пробормотав: «Имеет ли заключенный претензии?» – начальник продолжительно взглядывал последний раз на замкнuto следящие за его движениями серые глаза Давенанта и утонул* (Utw. 5, 500),

– kobieta, u której on wynajmował pokój: *В серых глазах Губерман таилось нестерпимое любопытство, жажда нюхать, грызть чужую жизнь* (Utw. 5, 399),

– przyjaciel Roeny i Elly – Gonzac: *Гонзак – рыжеватый юноша с острым лицом, сероглазый, надменный, не понравился Давенанту* (Utw. 5, 383),

– sklepikarz Stomador: *Серые глаза, толстые, с лукавым выражением губы, круглый, двойной подбородок и тупой нос составляли, в общем, внешность дородного монаха* (Utw. 5, 488),

– sędzia śledczy badający sprawę Davenanta: *Это был плотный, коренастый человек с ускользающим взглядом серых глаз* (Utw. 5, 483).

Tylko jedna z bohaterek *Drogi do nikąd* ma niebieskie oczy. Jest nią kochanka Van Koneta – Laura Muldway: *Высокая белокурая Лаура Мульдвей, с детским лицом и чистосердечными синими глазами, гибкостью тонкой фигуры напоминала колеблющуюся от ветерка ленту* (Utw. 5, 438).

Czynniki zewnętrzne mogą wywoływać zaczerwienienie oczu bohaterów. Ma to miejsce w przypadku Tergensa i Botredge'a, u których przekrwienie oczu powoduje kurz, unoszący się podczas kopania tunelu do więzienia: *Прибегли к перцовке, единственно возвращающей осмысленный вид дергающимся небритым лицам с красными от пыли глазами* (Utw. 5, 539).

Leksem *желтый* został wykorzystany przez autora do opisu oczu wspomnianego już wcześniej bohatera strasznego opowiadania Futroza – Silasa Genta. Są to oczy martwe, nie odbijające światła: *Зрачки были черны и блестящи, как у всех нас, но не было в них той трепетной желтой точки, какая является, если против лица сияет огонь ...* (Utw. 5, 388).

6. Barwa innych części twarzy bohaterów

Nazwy barw w analizowanej powieści autor sporadycznie wykorzystuje do kreowania obrazów innych części twarzy bohaterów. Należy wymienić tu opis:

- czerwonego, wilgotnego nosa Hubermanowej: *Чувствуя внимание сзади себя, Давенант повернулся к двери, где **красный**, слезящийся нос Губерман таился в тени* (Utw. 5, 399),
- czarnych od kurzu ust Davenanta: *Большое зеркало отразило понурюю фигуру с бледным лицом и **черным** от пыли ртом* (Utw. 5, 430),
- zębów: białych – Stomadora i Botredge'a: *Когда первые два стаканчика пролились в разинутые **белозубые** рты, Стомадор пожевал рыбку и заявил* (Utw. 5, 488) i żółtych gubernatora Van Koneta: *Но состояние протрации еще не покинуло Ван-Конета, и ехидный смешок при мысли о незавидной истории сына, вырвавшийся из **желтых** зубов старика, был в этот день последней данью его подагрической философии* (Utw. 5, 515).

7. Barwa włosów bohaterów

Dość dużo uwagi Grin poświęcił kolorystyce włosów bohaterów. Powołując się na W. G. Kulpinę, należy zauważyć, że „в сфере цветообозначения волос основная дихотомия – это волосы светлые и темные” [Kul'pina 2001, 100], przy czym „черные волосы как бы выпадают из этого деления на светлые и темные волосы, потому что темные волосы – это хотя и почти черные волосы (...), но все же не черные. Поэтому когда мы говорим о волосах, что они темные, то черные волосы при этом не имеются в виду” [Kul'pina 2001, 101].

Najwięcej występujących w powieści osób autor obdarzył czarnymi włosami. Należą do nich pierwszoplanowe postacie takie jak:

- Futroz: *Его **черные** волосы спускались бакенами до середины щек, придавая одутловатому бритому лицу с большим ртом и желтым оттенком кожи характерную остроту* (Utw. 5, 359),
- Consuela: *Тонкая золотая цепочка, украшенная крупной жемчужиной, обнимала смуглую шею девушки двойным рядом, в **черных** волосах стоял черепаховый гребень* (Utw. 5, 451).

Wśród postaci epizodycznych byli to:

- właściciel szynkwasu w Tachenbaku: *Это был обросший **черными** волосами человек с желтым лицом – итальянец смешанной крови* (Utw. 5, 509),

– spiskowiec Dan Tergens: *Не теряя времени, четыре заговорщика – Галеран, Ботредж, Стомадор и Дан Тергенс, **черноволосы́й**, с круглым лицом, спокойный, как сыр, человек, – взяли за трудную работу соединения двора лавки с двором тюрьмы узкой траншеей* (Utw. 5, 530),

– kolega córki Futroza – Thorton: *Тортон был смугл, **черноволок**, девятнадцати лет, с начинающими пробиваться усами и вечной улыбкой* (Utw. 5, 383).

Jasne włosy w *Drodze do nikąd* posiadają dwie młode kobiety:

– chora na gruźlicę szwaczka Melly, którą opiekowały się Roena i Elly: *Бледная, **белокурая**, с усталым счастливым лицом, Мели Скорт сказала Тиррею* (Utw. 5, 379),

– kochanka Van koneta – Laura: *Высокая **белокурая** Лаура Мульдвей, с детским лицом и чистосердечными синими глазами, гибкостью тонкой фигуры напоминала колеблющуюся от ветерка ленту* (Utw. 5, 438).

Wśród bohaterów powieści znalazły się również osoby o rudych włosach. Ten kolor włosów znajduje się jakby poza podziałem na jasne i ciemne i bardziej pasuje kobietom, niż mężczyznom. U kobiet jest on intrygujący, prawie zawsze obiecujący, że kobieta z takim kolorem włosów może być interesująca [Kul'pina 2001, 105]. Właśnie taką bohaterką jest Ruda Katrin: *Человек был худой, рябой, с суровым взглядом и в отличном расположении духа, так как выпил уже две бутылки местного желтого вина у inferнальной женщины по имени Катрин **Рыжая**, жившей неподалеку; теперь он хотел угостить Катрин на свой счет* (Utw. 5, 486), *Стомадор отодвинул засов и увидел **рыжую** молодую женщину, в распянутой белой кофте, с яркими пятнами на щеках* (Utw. 5, 490), *Через Тергенса уже шли по тюрьме слухи о споре Гравелота с каким-то очень важным лицом высшей администрации, причем, разумеется, играла роль светская дама, но слухи эти, не принимая ни окончательной, ни достоверной формы, породили к Гравелоту симпатию, и, лишь боясь потерять место, врач не делал узнику тех существенных одолжений, одно из которых пало на долю Катрин **Рыжей*** (Utw. 5, 500) *Как стемнело, явилась **Рыжая** Катрин, закурила и села* (Utw. 5, 540), *– Ты не **рыжая**, ты – золотая, – объявил Стомадор, наливая ей коньяку. – Выпей и уходи. Ну, как твой Кравар?* (Utw. 5, 541), *Без Факрегеда ночью в лазарете не обойтись – таково было общее мнение, переданное для разведки и разработки Ботреджу, при помощи Катрин **Рыжей** и Кравара* (Utw. 5, 524), ***Рыжая** Катрин и отчасти*

выручила его, взявшись торговать, а Стомадор проспал четыре часа (Utw. 5, 533). Jej kolor włosów został opisany również przy pomocy leksemu *золотой*: – Ты не рыжая, ты – **золотая**, – объявил Стомадор, наливая ей коньяку. – Выпей и уходи. Ну, как твой Кравар? (Utw. 5, 541), А где же та, **золотая** ... чудесная, которую я поймал? (Utw. 5, 566).

W powieści występują także rudowłosi mężczyźni:

– nowy kelner w „Abominacji”: *Новый слуга, **рыжий**, матерый парень, подошел было к нему (Utw. 5, 379), Давенант хотел выйти, но **рыжий** слуга ткнул его слегка в бок (Utw. 5, 379), Он дал **рыжему** парню мелочь (Utw. 5, 380),*

– Gonzac: *Гонзак – **рыжеватый** юноша с острым лицом, сероглазый, надменный, не понравился Давенанту (Utw. 5, 383).*

Siwe włosy, z kolei, nie mogą być oceniane z punktu widzenia koloru, ponieważ wskazują one na brak pigmentacji i świadczą najczęściej o wieku człowieka. Siwymi mężczyznami w powieści Grina są:

– Ort Galeran: *Брови Галерана были еще черны, но шея сделалась жилистой, волосы на голове **поседали**, а в глазах и складках рта светилось терпеливое доживание жизни, свойственное одиноким под старость людям (Utw. 5, 496).* Jego włosy są do tego stopnia pozbawione pigmentacji, że pisarz do ich określenia używa również leksemu *белый*: *Среди газет и дамских шляп Стомадор пробрался к буфету, где первый же служащий на его вопрос о Галеране, лишь чуть поискав глазами, указал высокого человека с **белой** головой, который сидел около зеркала (Utw. 5, 496), – А это кто? Это Стомадор, – продолжал Давенант, которому в его состоянии ничуть не казалась удивительной сцена, представляющая сплошной риск. – Репный пирог, Стомадор, навеки соединил нас. Ort Galeran, мой друг. Вы совсем белый, да и я такой же внутри (Utw. 5, 546).*

– właściciel „Abominacji” Kiszlot: *Хозяина ресторана звали Адам Кишлот. Он был грузен, подвижен, с **седыми** волосами артиста и дряблым лицом (Utw. 5, 346),*

– ojciec Davenanta: *У стола сидел оборванный **седой** человек с тяжелым, едким лицом, подвыпивший и сгорбленный (Utw. 5, 399), przemytnik Outlander: В нее сели четверо: Давенант, Гетрах, Петвек и шестидесятилетний **седой** контрабандист Утлендер (Utw. 5, 471),*

– naczelnik więzienia, w którym odbywał karę Davenant: *Несколько раз в камеру Давенанта являлся начальник тюрьмы, мрачный **седой** человек с острым лицом. Тщательно осмотрев камеру, окно, нехотя пробормотав: «Имеет ли заключенный претензии?» – начальник про-*

должительно взглядывал последний раз на замкнуто следящие за его движениями серые глаза Давенанта и уходил (Utw. 5, 500).

Leksemu *sedet* Grin użył do opisu każdego potencjalnego człowieka, który mając do wyboru dwie drogi, wybiera tę, po której trzeba iść w górę, a nie staczać się w dół: *А когда в награду за это голова твоя начнет **седеть** и доктора захотят получать от тебя постоянную ренту за то, что ты насквозь болен, вот тогда ты почувствуешь, как тебе досталась высота положения и деньги, конечно. Да, так ради чего же ты так искалечился?* (Utw. 5, 411).

Białe od wapiennego pyłu włosy mają mężczyźni, którzy kopią tunel: *Волосы и лица их стали **белыми** от пыли* (Utw. 5, 533).

8. Barwa brwi, rzęs i zarostu u mężczyzn

Rzadko w *Drodze do nikąd* autor wykorzystuje nazwy barw do kreowania obrazów brwi, rzęs, czy zarostu u mężczyzn. Czarne brwi pojawiają się w opisie Orta Galerana: *Брови Галерана были еще **черны**, но шея сделалась жилистой, волосы на голове поседели, а в глазах и складках рта светилось терпеливое доживание жизни, свойственное одиноким под старость людям* (Utw. 5, 496), natomiast strażnik więzienny Krawar ma siwe brwi: *За ними стоял плотный, коренастый Кравар. Его багровое лицо с **седыми** бровями показалось между железных прутьев* (Utw. 5, 491). Kolor rzęs został uwzględniony tylko w opisie jednego bohatera – Weissa, który pojawia się w oberży „Morze i ląd”: *Сногден (...), пошатывался рядом с Вейсом, хозяином недавно прибывшей в Гертон яхты, веснушчатый сонным человеком, **белые** ресницы которого прикрывали нетвердый и бестолковый взгляд* (Utw. 5, 438).

Dwóch mężczyzn posiada zarost – czarne wąsy. Są to:

– dozorca w szpitalu, w którym znajdował się Tyrreusz: *Это был Фа-крегед, молодой человек лет тридцати, с нездоровым цветом лица и **черными** усиками* (Utw. 5, 501),

– właściciel samochodu, którym Davenant dojechał do Lissy: – *Почему ты знаешь, куда мы едем? – спросил третий, **черноусый** и краснощекий хозяин автомобиля* (Utw. 5, 422), – *А почему ты не сел в поезд? – спросил **черноусый** человек* (Utw. 5, 422), *Давенант так обрадовался, что схватил **черноусого** человека за локоть и сжал его, смеясь от восхищения* (Utw. 5, 422).

9. Barwa innych części ciała

W analizowanej powieści występuje niewiele kolorystycznych opisów innych części ciała. Należą do nich opis brudnej szyi i rąk kopiących tunel Tergensa i Botredge'a: *Его ноги были по колени в белой пыли, известью захватаны рукава рубашки, а шея **почернела** от пота; он взял лежащую в углу парусину и начал переодеваться* (Utw. 5, 532), *Ободранные колени, руки, **черные** от грязи и засыхающей крови, распухшие шеи и боль в крестце заставляли иногда то одного, то другого падать в полусознательном состоянии* (Utw. 5, 542), chora noga Davenanta: *Галеран откинул одеяло и тихо опустил его. Нога, надувшись, **красновато** блестела; ступня, слившись с икрой, потеряла форму* (Utw. 5, 546) oraz raznokcie jego ojca: *Вдавив табак в трубку **желтым**, как луковая шелуха, ногтем большого пальца, отец еще раз взглянул на сына поверх поднесенной к трубке горячей спички* (Utw. 5, 402).

10. Barwa ubiorów bohaterów

W porównaniu z bogactwem użyć nazw barw w utworze, strefa słownictwa dotyczącego nazw barw ubiorów jest uboższa. Niemniej jednak, praktycznie w każdym opisie elementów odzieży bohaterów występują określenia kolorów, co pozwala dokładniej zrozumieć i wyobrazić sobie nastrój i sytuację, w której znajduje się przedstawiona postać. Epitety barwne wyróżniają zarówno ubiory damskie, jak i męskie. Należą do nich:

a) sukienka:

– biała sukienka Marty: *Гуз Бурк вернется из плавания, и тогда мы нарядим Марту в **белое** платье...* (Utw. 5, 441),

– czarna sukienka Consueli: *На счастье Галерана, а также обоих надзирателей, переживших за эту ночь столько волнений, сколько не испытывали за всю жизнь, Давенант бредил лишь об утешении. По его словам, оно являлось к нему в **черном** кружевном платье и плакало* (Utw. 5, 567);

b) biała bluzka:

– Katrin: *Стомадор отодвинул засов и увидел рыжую молодую женщину, в распахнутой **белой** кофте, с яркими пятнами на щеках* (Utw. 5, 490), – *Ждите, – кинула она, стреляя **белой** кофтой в темную ночь* (Utw. 5, 491),

– Consueli: *Для этого свидания Консуэло выбрала **белую** блузку с от-*

ложным воротником и яркую, как пион, юбку; на ее маленьких ногах были черные туфли и белые чулки (Utw. 5, 451);

с) zielony żakietek Laury Muldway: **Зеленый** жакет, серая шляпа с белым пером и серые туфельки Лауры стеснили Марте дыхание (Utw. 5, 438);

d) garnitury Davenanta:

– biały: Рядом висят части **белого** костюма и четыре галстука различных оттенков (Utw. 5, 369), Сняв серый костюм, Давенант облачился в **белый** (Utw. 5, 372), Выпив кофе и закусив, Давенант оделся в **белый** костюм (Utw. 5, 372), Его **белый** костюм не обманул прощательность Мели Скорт (Utw. 5, 376), Он вошел к себе и увидел раскрытый шкаф; **белый** костюм и белье исчезли (Utw. 5, 413),

– szary: Отрывистый голос заканчивал этот облик, за исключением не упомянутого нами **серого** костюма и манеры дергать иногда левой рукой пуговицу жилета (Utw. 5, 359), Примерил **серый** костюм; нигде не жало, жилет не теснил грудь (Utw. 5, 372), Сняв **серый** костюм, Давенант облачился в белый (Utw. 5, 372), Он был под влиянием замысла продать свой **серый** костюм и выиграть сто фунтов, чтобы его отец, получив деньги, оставил город (Utw. 5, 415), Туррей разыскал лавку, сторговался продать костюм за два фунта и, вернувшись домой, переоделся в старое платье, а **серый** костюм завернул в газету и отнес в лавку (Utw. 5, 415) oraz granatowy: У него был старенький **синий** костюм, купленный за гроши на деньги первого жалованья, и соломенная шляпа с порыжевшей лентой (Utw. 5, 357); biała koszula Davenanta: Туррей увидел человека в грязной **белой** рубашке, с постным лицом и толстой нижней губой (Utw. 5, 406);

e) marynarki:

– granatowa Turreusza: Наконец, опомнясь, он ушел заменить **синий** пиджак белой рабочей курткой (Utw. 5, 365),

– szary surdut Galerana: Галеран носил широкополую белую шляпу, **серый** сюртук и сапоги до колен, а шею повязывал желтым платком (Utw. 5, 348);

f) spodnie:

– szare Davenanta: – Ты видишь, – продолжал, Галеран тоном ботаника, объясняющего разрез цветка, – ты видишь здесь части нового костюма, состоящего из **серых** брюк, жилета и пиджака, – это довольно дорогое сукно (Utw. 5, 369),

– szarne jego ojca: Одетый в рваную матросскую фуфайку, когда-то синей, а теперь грязно-голубой фланели, ластиковые **черные** брю-

ки, заплатамные на коленях квадратами, вишитыми старательно, но криво, как штопают мужчины, вынужденные судьбой носить в кармане иголку и нитки, Франк Давенант, согнувшись, сидел у стола (Utw. 5, 401);

g) kurtki:

– biała Tyrreusza: *Наконец, опомнясь, он ушел заменить синий пиджак **белой** рабочей курткой* (Utw. 5, 365),

– brunoniebieska jego ojca: *Одетый в рваную матросскую фуфайку, когда-то **синей**, а теперь **грязно-голубой** фланели, ластиковые черные брюки, заплатамные на коленях квадратами, вишитыми старательно, но криво, как штопают мужчины, вынужденные судьбой носить в кармане иголку и нитки, Франк Давенант, согнувшись, сидел у стола* (Utw. 5, 401);

h) białe stroje Roeny i Elly: *Галеран задумчиво наблюдал эту сцену, а Давенант смутился, увидев девушек, несомненно принадлежащих к обществу, красивых и смеющихся, одетых в **белые** костюмы, **белые** шляпы, **белые** чулки и туфли, под зонтиками вишневого цвета* (Utw. 5, 349);

i) kapelusze:

– biału Galerana: *Галеран носил широкополую **белую** шляпу, серый сюртук и сапоги до колен, а шею повязывал желтым платком* (Utw. 5, 348),

– białe Roeny i Elly: *Галеран задумчиво наблюдал эту сцену, а Давенант смутился, увидев девушек, несомненно принадлежащих к обществу, красивых и смеющихся, одетых в **белые** костюмы, **белые** шляпы, **белые** чулки и туфли, под зонтиками вишневого цвета* (Utw. 5, 349),

– szary z białym piórkkiem Laury: *Зеленый жакет, серая шляпа с **белым** пером и серые туфельки Лауры стеснили Марте дыхание* (Utw. 5, 438),

– słomkowy z wyrudziałą wstążką Tyrreusza: *У него был старенький **синий** костюм, купленный за гроши на деньги первого жалованья, и соломенная шляпа с **порыжевшей** лентой* (Utw. 5, 357);

j) szara bluza Stomadora: *Передник, завязанный под мышками, засученные рукава **серой** блузы, короткие темные штаны и кожаные туфли – все было уместно на Стомадоре, все – кстати его лицу* (Utw. 5, 488);

k) czarna mantyla Consueli: *Почти не было прохожих в этот час ночи; на конце бульвара одна явственная женская фигура в **черной** мантилье приближалась к ступеням; как звезды, блеснули ее глаза* (Utw. 5, 551);

l) białe pończochy:

- Roeny i Elly: *Галеран задумчиво наблюдал эту сцену, а Давенант смутился, увидев девушек, несомненно принадлежащих к обществу, красивых и смеющихся, одетых в белые костюмы, белые шляпы, **белые** чулки и туфли, под зонтиками вишневого цвета (Utw. 5, 349),*
- Consueli: *Для этого свидания Консуэло выбрала белую блузку с отложным воротником и яркую, как пион, юбку; на ее маленьких ногах были черные туфли и **белые** чулки (Utw. 5, 451);*

ł) pantofle:

- białe córki Futroza: *Галеран задумчиво наблюдал эту сцену, а Давенант смутился, увидев девушек, несомненно принадлежащих к обществу, красивых и смеющихся, одетых в белые костюмы, белые шляпы, **белые** чулки и туфли, под зонтиками вишневого цвета (Utw. 5, 349),*
- czarne Consueli: *Для этого свидания Консуэло выбрала белую блузку с отложным воротником и яркую, как пион, юбку; на ее маленьких ногах были **черные** туфли и белые чулки (Utw. 5, 451),*
- szare Laury: *Зеленый жакет, **серая** шляпа с белым пером и **серые** туфельки Лауры стеснили Марте дыхание (Utw. 5, 438);*

m) dodatki:

- chustki – czerwona w błękitne kółka Stomadora: ***Красный** с голубыми кружочками платок, которым Стомадор имел привычку обвязывать дома голову, одним углом свешивался на ухо, придавая широкому, бледному от духоты лицу старика розовый оттенок (Utw. 5, 488)*
- i żółta Galerana: *Галеран носил широкополую белую шляпу, серый сюртук и сапоги до колен, а шею повязывал **желтым** платком (Utw. 5, 348),*
- czerwone parasolki córki Futroza: *Иногда он видел Кишлота и **красные** зонтики девочек, смеющихся так, что все смеялось вокруг (Utw. 5, 501), Галеран задумчиво наблюдал эту сцену, а Давенант смутился, увидев девушек, несомненно принадлежащих к обществу, красивых и смеющихся, одетых в белые костюмы, белые шляпы, белые чулки и туфли, под зонтиками **вишневого** цвета (Utw. 5, 349).*

11. Stany psychiczno-emocjonalne bohaterów wyrażone przy pomocy barw

Dość skromny jest zakres barw określających stany psychiczno-emocjonalne bohaterów *Drogi do nikąd*. Autor przedstawił życie duchowe tylko jednej z postaci – Tyrreusza Davenanta, który porównuje swoje wnętrze do

białych włosów Orta Galerana: – *А это кто? Это Стомадор, – продолжал Давенант, которому в его состоянии ничуть не казалась удивительной сцена, представляющая сплошной риск. – Репный пирог, Стомадор, навеки соединил нас. Орт Галеран, мой друг. Вы совсем белый, да и я такой же внутри* (Utw. 5, 546). Siwe włosy – to włosy wybarwione, nie posiadające koloru. Tak samo bezbarwne i bezsensowne są ostatnie dni życia głównego bohatera. Białe włosy świadczą o tym, że prawie wszystko w życiu już zostało przeżyte, kończy się też przegrane życie Davenanta. Był on człowiekiem dobrym, który kierował się uczuciami i honorem. Życie go nie rozpieszczało, a mimo to był gotów pomagać innym, stawać w obronie potrzebujących. Stomador określa dobro Tyrreusza poprzez przeciwstawienie, używając leksemu *черный*, który jednoznacznie konotuje zło [Tokarski 2004, 44–46]: *Вот его последнее желание, и судите, может ли так сказать черная душа* (Utw. 5, 552).

12. Podsumowanie

Paleta barw używanych przez A. Grina do opisu postaci w *Drodze do nikąd* jest dość uboga, nie ma tu prawie zupełnie odcieni, barw niejednorodnych i mieszanych.

Tabela 1. Klasy wyrazów odnoszących się do barw

Pole	Przymiotniki	Imiesłowy	Przysłowki	Czasowniki	Liczba wystąpień
Czerwień	красный (9x), рыжий (11x), багровый (5x), розовый (2x), красноще- кий (1x), рыжеватый (1x), вишневый (1x)	краснея (2x), краснею- щий (1x), раскрасневший- ся (1x),	красновато (1x)	покраснеть (8x)	43
Biel	белый (24x), бе- локурый (2x), белозубый (1x)				27
Czerń	черный (21x), черноусый (3x), черноволо- сый (2x)			почернеть (1x)	27

Pole	Przymiotniki	Imiesłowy	Przysłowki	Czasowniki	Liczba wystąpień
Szarość	серый (15x), седой (6x), сероглазый (1x)			сидеть (1x), поседеть (1x)	24
Żółcień	желтый (6x), золотой (3x)				9
Błękit	синий (4x), голубой (1x), грязно-голубой (1x)				6
Zieleń	зеленый (1x)				1
Liczba wystąpień	121	4	1	11	137
%	88%	3%	1%	8%	100%

Użyte w powieści wyrazy, odnoszące się do barw, reprezentują siedem pól: pole czerwieni, bieli, czerni, szarości, żółcienia, błękitu i zieleni i są wyrażone różnymi częściami mowy: przymiotnikami (121), czasownikami (11), imiesłowami (4) i przysłówkami (1). Wysoką frekwencją, co wskazuje na rangę koloru w powieści, charakteryzują się cztery pierwsze pola. We wszystkich polach dominują przymiotniki (88%). Niewątpliwie jest to związane z główną funkcją wyrazów odnoszących się do barw – nazywaniem cech.

Tabela 2. Zakres użycia nazwy barw

Pole	Wygląd zewnętrzny bohaterów		Opis ubiorów		Charakterystyka wewnętrzna bohaterów	
	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
Czerwień	39	28,5%	4	3,5%	–	–
Biel	9	6,5%	17	12,5%	1	1%
Czerń	21	15%	5	3%	1	1%
Szarość	14	10%	10	7%	–	–
Żółcień	7	5%	2	1,5%	–	–
Błękit	1	1%	5	3,5%	–	–
Zieleń	–	–	1	1%	–	–
Ogółem	91	66%	44	32%	2	2%

Największą liczbę nazw barw w analizowanej powieści pisarz wykorzystał do opisu wyglądu zewnętrznego występujących postaci (66%), używając przede wszystkim kolorów z pola czerwieni (28%), czerni (15%) i szarości (10%). Chociaż wygląd zewnętrzny bohaterów powieści jest bardzo różny, to w ich opisach występują również cechy wspólne – na ich twarzach rysują się rumieńce wywołane różnymi przeżyciami, wielu z nich ma czarne oczy i czarne, siwe lub rude włosy. Jako określenia ubiorów najczęściej pojawiają się biel (12,5%) i szarość (7%), natomiast nazwy barw w opisach wnętrza postaci występują sporadycznie.

Literatura

- Siekierska K., 1988, *Kolorystyczna charakterystyka postaci Trylogii Henryka Sienkiewicza*, „Poradnik Językowy”, z. 3, s. 177–193.
- Spółnik A., 1994, *Kolor w opisie postaci (na podstawie Gloria Victis Elizy Orzeszkowej)*, (w:) *Od strony Kresów: studia i szkice*, Kraków, s. 149–154.
- Tokarski R., 2004, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Lublin.
- Vaňková I., 2000, *Mienić się różnymi kolorami*, (w:) *Studia z semantyki porównawczej*, cz. 1., pod red. R. Grzegorzczukowej i K. Waszakowej, Warszawa, s. 105–123.
- Gajdukova T.M., 2008, *Cvetooboznačeniâ človeka i častejogo tela (na materiale sovreemennogo nemeckogo âzyka)*: dis. ... kand. filol.nauk 10.02.04, N. Novgorod. [Гайдукова Т.М., 2008, *Цветобозначения человека и частей его тела (на материале современного немецкого языка)*: дис. ... канд. филол. наук 10.02.04, Н. Новгород.]
- Gelâeva A.I., 2002, *Čelovek kak ob’ekt nominacii vâzykovej kartine mira*: dis. ... kand. filol. nauk 10.02.19, Naľčik. [Геляева А.И., 2002, *Человек как объект номинации в языковой картине мира*: дис. ... канд. филол. наук 10.02.19, Нальчик.]
- Grin A.S., *Sobranie sočinenij*, tom pätŷj, Moskva 1997 [Грин А.С., *Собрание сочинений*, том пятый, Москва 1997.] (Utw. 5)
- Kul’pina V.G., 2001, *Lingvistika cveta: Terminy cveta vpol’skom i russkom âzykah*, Moskva. [Кульпина В.Г., 2001, *Лингвистика цвета: Термины цвета в польском и русском языках*, Московский Лицей, Москва, с. 89].

COLOR IN HUMAN'S CHARACTERISTIC
(ON *WAY TO NOWHERE* BY ALEXANDER GRIN)

S U M M A R Y

Key words: Grin, idiolect, color semantics, characters' colors

Color is one of the artistic means, by which text can be perceived as an artistic whole. The aim of this paper is to analyze the names of colors used to describe human space in *Way to nowhere* by Alexander Grin. The color nominations refer to description of human external appearance and clothing. They are expressed by one-word names (*красный, белый*), names derived from them (*покраснеть, почернеть*) and compound words (*черноволосый, черноусый*). In order to define the human color space, the author used 137 lexemes, which belong to several color fields: *красный, белый, черный, серый, желтый, синий* and *зеленый*. Undoubtedly, all of them express national and individual priorities.